

POČETAK ZAŠTITE PRAVA NA ŽIVOT PREMA UNIVERZALNIM IZVORIMA MEĐUNARODNOG PRAVA

Pregledni naučni članak

DOI 10.7251/APDN1901085D	UDK 342.721:341.229(094.5)
--------------------------	----------------------------

Doc. dr Dragan DAKIĆ*

Apstrakt: Razlog za istraživanje naslovljene teme je što današnje vrijeme sa svojim dostignućima u oblasti biomedicine nudi neviđene mogućnosti povreda ljudskog života i manipulacija istim. Naučna dostignuća današnjice pružaju odgovore na neka od pitanja koja nisu postojala u vrijeme usvajanja univerzalnih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima. Cilj ovog istraživanja nije da zagovara interpretaciju međunarodno-pravnih garancija kojima se štiti pravo na život, koja bi bila isključivo zasnovana na biološkim parametrima. Cilj je da se ukaže na važnost biološke komponente ljudskog bića u oblasti zaštite prava na život. Shodno tome i na potrebu njene široke zaštite.

Glavni rezultati ovog istraživanja su zaključci da tokom formulisanja nacrtu univerzalnih akata pregovaračke delegacije nisu pravile distinkciju između života kao biološke činjenice i prava na život kao socio-pravne konstrukcije; pitanje kada bi zaštita prava na život trebala početi ostalo je otvoreno dok nauka ne odgovori kada je ljudsko biće kao biološka individua počela da postoji; pošto je pravo na život *urođeno*, ono treba da bude priznato samo po osnovu egzistencije svim ljudskim bićima, bez obzira na njihov društveni ili pravni status.

Ključne riječi: pravo na život, početak zaštite, univerzalno međunarodno pravo,...

Uvod

Dati odgovor na pitanje da li univerzalni tekstovi o zaštiti ljudskih prava svojim garancijama pokrivaju prenatalni ljudski život nije lak zadatak. Postoje mišljenja da je u većini ugovora o ljudskim pravima predmetno pitanje smatrano kontroverznim i zapaljivim da bi bilo riješeno u fazi izrade nacrtu, te da je kao takvo ostavljeno otvorenim za interpretaciju tijelima koja su zadužena za njihovu primjenu (Wicks, 2012: 208). U traganju za odgovorom na postavljeno pitanje važno je imati na umu da je sama ideja o univerzalnoj zaštiti ljudskih prava upravo i začeta u pokušaju da se obezbijedi najviša zaštita najosnovnijeg

* Pravni fakultet u Lukavici, PIM Univerzitet u Banjoj Luci, e-mail: dragan.dakic@pravnofakultet.edu.ba

ljudskog prava - prava na život (Avramov: 2011). Rezultat takvih napora je usvajanje Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima, kao temeljnog instrumenata za razvoj i daljnje normiranje međunarodnopravne zaštite ljudskih prava.

Analiza odnosa odredbi Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i predmeta ovoga rada je provedena kroz opšti metodološki postupak koji je korišćen u istraživanju. Međutim, značajna pažnja je posvećena istorijskoj kontekstualizaciji ovog dokumenta. Značenje odredbi Univerzalne deklaracije se ne može izolovati od vremena u kojem su usvojene. To se odnosi i na odredbe o zaštiti ljudskog života u odnosu na njegov početak. Pretpostavljajući da je ovakav metodološki pristup osnovan, u radu su predstavljeni i drugi izvori međunarodnog prava koji su bili aktuelni u vrijeme usvajanja Univerzalne deklaracije. Ovde se prvenstveno misli na sudske postupke u Nirnbergu i na Konvenciju o zakonima i običajima rata na kopnu (Haška Konvencija IV, 1907). Iako se može diskutovati o tome da li su navedeni izvori bili apsolutno relevantni pokazatelji međunarodnopravne percepcije obima zaštite ljudskog života, nesporno je da su oni imali uticaj na normativne aktivnosti međunarodne zajednice.

U ovom radu su, osim Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, analizirane relevantne odredbe Deklaracije o pravima djeteta (1958), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Konvencija o pravima djeteta (1989) i Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (2008). Analiza relevantnih odredbi nabrojanih akata je fokusirana na postupak izrade nacrt, pregovore i radne dokumente koji ih prate. Zbog obima rada izostavljena je istorijska kontekstualizacija ovih akata. Osim toga, smatram da je ova dimenzija analiziranih mirnodopskih akata relevantnija za sociološke studije nego za istraživanja iz oblasti pravnih nauka.

1. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (Univerzalna deklaracija, *UNDHR*) bila je usvojena od strane UN-ove Generalne skupštine 10.12.1948. godine. Ona je rezultat iskustava iz Drugog svjetskog rata. Završetkom rata i stvaranjem Ujedinjenih Nacija međunarodna zajednica je nastojala da se takvi zločini i konflikti nikada ne ponove. Nakon velikih destrukcija i nikada viđenih ratnih strahota praćenih istrebljenjem čitavih grupa ljudskih bića na osnovu njihovog etničkog porijekla, mentalnih ili/i fizičkih karakteristika, ili političkih pogleda, ideja generalizacije zaštite ljudskih prava postaje prihvaćena na univerzalnom nivou (Avramov, 2010: 213-217). U ovom pravcu Morsink naglašava da "su duboke istine otkrivene u umu Holokausta i ubrzo nakon toga stavljene na papir" (Morsink, 2000: 40). Dokument koji je razmatran i koji će kasnije postati Univerzalna deklaracija raspravljan je na prvoj sjednici Generalne Skupštine 1946,

nakon čega je оформljena posebna komisija. Komisija je na svom prvom sastanku početkom 1947. godine ovlastila svoje članove da formulišu ono što je nazvano "preliminarni nacrt Međunarodne Povelje ljudskih prava". Kasnije rad je nastavljen od strane formalnog Komiteta za izradu nacrt, sastavljenog od članova iz osam država, izabranih poštujući geografsku zastupljenost. Dana 17.06.1947. godine Komitet za izradu nacrt formulisao je Međunarodnu povelju prava koja je garantovala pravo na život u svom članu 3. Prijedlog čileanskog predstavnika za formulisanje ovog člana glasi:

"Svaki ličnost ima pravo na život. Ovo pravo obuhvata pravo na život od momenta začeća; pravo na život nesposobnih, imbecila i bezumnih. Uključuje pravo izdržavanje onih koji ne mogu da se izdržavaju vlastitim radom; i podrazumijeva dužnost države da se postara da je takva podrška dostupna."

Nacrt člana 3 koji je usvojen na ovoj sesiji glasi:

„Svako ima pravo na život. Ovo pravo može biti uskraćeno samo osobama koje su bile osuđene prema opštem pravu za neki zločin protiv društva za koje je smrtna kazna propisana.“ (Draft Outline of International Bill Of Rights, 1947).

Kao što možemo vidjeti ovaj prijedlog uvodi smrtnu kaznu kao izuzetak od zaštite prava na život i ne uključuje frazu od momenta začeća. Usvojeni tekst člana 3 Univerzalne deklaracije ne sadrži određenje o smrtnoj kazni i glasi: Svako ima pravo na život, slobodu i bezbjednost ličnosti (Report of the Third Session of the Commission on Human Rights, 1948). Očigledno, nije bilo koncenzusa za uvođenje fraze *od momenta začeća* u tekst deklaracije. Kako bilo, mišljenje da nije bilo moguće prihvatiti čileanski prijedlog samo zato što su mnoga nacionalna zakonodavstva već dozvoljavala abortus (Alfredsson i Asbjørn, 2005: 91) zvuči pragmatično i vjerovatno je tačno.

U tom smislu ne može se previdjeti istorijski momenat kada je *UNDHR* usvajana. U ta doba djela protiv nerođenog djeteta, kao što je abortus, su okvalifikovana kao zločini protiv čovječnosti. Devet mjeseci prije usvajanja *UNDHR* (10.03.1948), čuveni *RuSHA-Trial* u Nirnbergu je okončan donošenjem nekoliko presuda u vezi sa abortusom i njegovim statusom u međunarodnom pravu (*RuSHA-Trial*, Volume V). Krajnji rezultat bio je da su dvojica optuženih i osuđeni, dok je jedan bio oslobođen optužbi za prisilne abortuse. Sedam presuda za dobrovoljne abortuse su takođe donesene i optuženi su proglašeni nevinim (Tuomala, 2011: 283). Dobrovoljni abortusi su bili takođe krivično gonjeni i suđeni u to vrijeme. Međunarodni vojni tribunali su kvalifikovali abortuse u slučajevima *Goreing* i *Greiflet* kao zločine protiv čovječnosti i genocid (Tuomala, 2011). Dvije norme usvojene u međunarodnom pravu dovele su do takavog sudskog poimanja abortusa. Prva je bila usvojena u članu 43 Konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu (Haška Konvencija IV, 1907) i njenog aneksa: Pravilnik koji se tiče zakona i običaja rata na kopnu, koji obavezuju okupacionu silu da poštuje zakone okupirane zemlje, što su Njemačke vlasti propustile da urade u Poljskoj (u kojoj su abortusi bili zabranjeni). Srž odbrane

uopšte bila je primjedba na *ex post facto* i u tim specifičnim slučajevima da određene države uključene u rat nisu bile potpisnice navedene Konvencije. Uistinu, primjenjivost člana 43 Konvencije je svedena na zločine počinjene u Poljskoj ili u drugim državama gdje je nacionalno zakonodavstvo zabranjivalo abortus. Međutim, proces je obuhvatio i abortuse koji su se dogodili u Njemačkoj, pošto je suspenzija zaštite života nerođenom djetetu smatrana za zločin prema njemačkom zakonodavstvu (Eser, 1986). Tako su zločini koji su se dogodili na drugim okupiranim teritorijama ostali izvan obima člana 43 Haške Konvencije IV, 1907. Međutim, i oni su procesuirani po osnovu druge norme usvojene u članu 46 Haške Konvencije IV, 1907, koji obavezuje stranke da poštuju živote osoba. Tužilac iz Sovjetskog Saveza (čije nacionalno zakonodavstvo je dozvoljavalo abortus još od 1924. godine) insistirao je da status žrtve u ovom zločinu osim majke ima i nerođeno dijete. Uopšte, optužnica nije nastojala da dokaže kršenje bilo kojeg mjerodavnog izvora (koji u konkretnom slučaju sačinjavaju međunarodni izvori, Londonska Povelja i nacionalni izvori, kao što su krivični zakoni civilizovanih naroda, krivični zakoni okupiranih zemalja) direktno, a sudsko prihvatanje ovoga koncepta, koji je rezultirao presudom, svjedoči stav da djela protiv života nerođenog djeteta čine kršenje širokog spektra međunarodnog prava i dostignuća civilizacije.

Činjenica da su dobrovoljni abortusi i abortusi počinjeni u okviru obima člana 46 Haške Konvencije IV, 1907. okvalifikovani kao zločini protiv čovječnosti neizbježno su uticale na interpretaciju standarda u zaštiti ljudskih prava, a time i na aktuelnu/narednu izradu instrumenata za njihovu zaštitu. Nesporno je tada, kao i danas, postojala raznolikost stavova u ovoj oblasti. Ona se i tada ogledala u pitanjima poput onih od kojeg prenatalnog stadijuma ljudski život treba zaštititi, koji obim zaštite da se obezbijedi za konkretno doba gestacije, koji je pravni status nerođenog djeteta itd. Međutim, makar u istorijskopравnom kontekstu moglo bi se reći da je preovlađujuće mišljenje bilo da život treba biti zaštićen prije rođenja.

2. Deklaracija o pravima djeteta

Deklaracija o pravima djeteta usvojena je 1959. (Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija, Rezolucija 1386), gotovo 10 godina nakon UNDHR, koja u svojoj Preambuli uvodi „(...) dijete, iz razloga fizičke i mentalne nezrelosti, treba specijalnu zaštitu i njegu, uključujući adekvatnu pravnu zaštitu, kako prije, tako i nakon rođenja“. Praktični efekti ove preambularne norme ne mogu se izolovati iz konteksta Bečke Konvencije o ugovornom pravu (Bečka Konvencija) i njenih odredbi. Član 31 Bečke Konvencije glasi „u svrhu interpretacije ugovora obuhvatiće, uz tekst, i njegovu preambulu, (...)“. Zbog toga može se tvrditi da su odredbe ove Deklaracije namijenjene zaštiti nerođene djece jednako kao što su i namijenjene zaštiti već rođene djece (Blanchfield, 2011:15). Momenat u kojem

dijete počinje da postoji nije utvrđen za potrebe ove Deklaracije. Ovo može značiti da predlagači Deklaracije nisu namjeravali da uvedu obavezu na države potpisnice da nerođenom djetetu pruže zaštitu od samog momenta začeća. U svakom slučaju sigurno je da predlagači nisu namjeravali da ostave dijete nezaštićenim kroz cijeli prenatalni period.

Preambula oslikava kontinuitet pozicija međunarodnog prava, imajući u vidu da je pomenuta posebna zaštita djeteta bila naglašena u Ženevskoj Deklaraciji o pravima djeteta iz 1924, što je takođe prepoznato u Univerzalnoj Deklaraciji o ljudskim pravima. Zaštita prava na život nerođenom djetetu može se smatrati kao oblik posebne zaštite. Namjera da se zaštititi život nerođenog djeteta takođe je iskazana kroz nekoliko normativnih aktivnosti međunarodne zajednice nakon usvajanja UNDHR. Četvrta Ženevska Konvencija (1949) obavezuje na posebnu pomoć djeci ispod 15 godina, trudnicama i majkama djece ispod sedam godina starosti (član 14, 16, 38 (5) i 50). Ženevski Protokol II (1977), uz ovu Konvenciju u članu 6 (4) propisuje da „smrtna kazna se (...) neće sprovesti na trudnim ženama ili majkama male djece.“ Interesanto je da citirana odredba ima korijene još u Rimskom pravu i povezuje pravo Ženevskih konvencija sa logikom zaštite koju je pružalo drevno evropsko pravo. Konvencija o prevenciji i kažnjavanju zločina genocida (1948) (Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija. Rezolucija 260) u svom članu 2 propisuje da genocid znači (...) nametanje mjera namijenjenih da spriječe rođenja unutar grupe; i teško je tvrditi da ova norma zajedno sa direktnom zaštitom grupe ne pokriva zaštitu nerođenog djeteta.

3. Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima

Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima (ICCPR) je sljedeći ključni instrument ljudskih prava koji se direktno zasniva na UNDHR. Član 6 (1) ICCPR glasi „Svako ljudsko biće ima urođeno pravo na život. Ovo pravo će biti zakonom zaštićeno. Niko neće biti arbitrarno lišen života.“ Opšti komentar broj: 6, paragraf 5. Komiteta za ljudska prava objašnjava da izraz „urođeno pravo na život“ u članu 6 „ne može biti ispravno shvaćeno na restriktivan način“. Uopšte, „smatra se da pravo na život nije dodijeljeno individui od strane društva. Društva, zapravo, imaju dužnost prema individui - da joj štite pravo na život.“ (Bossuyt, 1987: 119).

Široka podrška među predstavnicima država na Trećem Komitetu (za Socijalna, Humanitarna i pitanja iz oblasti kulture) Generalne skupštine ukazuje da je ova odredba bila umnogome podržana zbog teorije prirodnog prava koja smatra da ljudska prava postoje izvan pozitivnog prava. Prema članu 6 pravo na život je urođeno i neotuđivo; dolazi iz naše prirode kao ljudskih bića, ne iz zakona bilo koje države. (Bossuyt, 1987: 115). Iako je postojao širok konsenzus o potrebi za reafirmacijom zaštite prava na život, ipak su postojale ključne razlike u formulisanju njegovog obima (Ramcharan, 1985). One se tiču širokog spektra pitanja kao što su ona da li je pravo na život apsolutno pravo, da li bi ono trebalo

da uključuje pozitivnu obavezu da države garantuju njegovu zaštitu protiv nezakonitih poteza države ili/i individue itd. Pitanje da li pravo na život treba biti zaštićeno od momenta začeća takođe je dovelo do diskusije. Na nacrt predmetnog člana, koji je formulisan od strane Komisije za ljudska prava, Belgija, Brazil, El Salvador, Meksiko i Maroko uložili su amandmane (2573 IA) koji su predviđali uvođenje zaštite prava na život od momenta začeća. Razlog za neprihvatanje ovoga amandmana bio je taj što države nisu bile sposobne da odrede tačan momenat začeća, tj. bilo je nemoguće za državu da pruže zaštitu od tog momenta i ispune svoju eventualnu pozitivnu obavezu (Detrick, 1995: 134).

Imajući u vidu navedeno kao i odredbe člana 32 Bečke Konvencije, koji uvodi dodatna sredstva interpretacije i predviđa korišćenje nacrtu ugovora i okolnosti pod kojima su usvojeni zaključci, moguće je prihvatiti argumente kako slijedi. Prvo, namjera za zaštitu nerođenog djeteta nije bila upitna, te stoga odredbe IC-CPR su primjenjive na nerođeno dijete makar od momenta u kojem može biti utvrđeno da je živo. Drugo, činjenica da život počinje prije rođenja i sljedstvena potreba da se zaštititi nisu bile sporne. Zaštita života nerođenog djeteta bila je sporna samo u odnosu na njen početak.

Namjera da se zaštititi nerođeno dijete može takođe biti potvrđena kroz analizu korišćene terminologije koja uključuje korišćenje odrednice *urođeno*. Interpretacija fraze *urođeno pravo na život*, koja je usvojena od strane ICCPR-ovog interpretativnog tijela (HRC's) naglašava da ona ne može biti uska (The right to life, 1982). Opšti komentar broj 6 zahtjeva da države preuzmu pozitivne mjere da osiguraju pravo na život, naročito mjere da povećaju šanse da se život održi. Upotreba ovoga termina može dati argumente za stav da ne treba činiti distinkciju između života (kao biološke činjenice) i prava na život (kao socio-pravnog fenomena) i da pravo na život nije dato od države, ali da treba biti zaštićeno putem njenih instrumenata (Manfred, 2005: 125). Argumenti za navedeni stav se nalaze i u upotrebi jednog pomoćnog glagola (*has*) u sadašnjem vremenu, umjesto upotrebe drugog pomoćnog glagola u budućem vremenu (*shall*), (Detrick, 1995). Međutim, uzimajući u obzir okolnost da medicina toga vremena nije bila sposobna da ponudi potpun odgovor na pitanje kada se dogodilo začeće, tj. kada pozitivna obaveza države nastaje, bilo je praktičnije da se izbjegne upotreba fraze *od momenta začeća*. Okolnosti pod kojima je ovaj član formulisan ostavljaju otvorenim pitanje da li je fetus u potpunosti ili djelimično zaštićen njegovim odredbama (Alfredsson i Asbjørn, 2005: 95). Wicks smatra da "član 6(1) uspješno indicira da je (a) pravo na život moralno ili prirodno pravo, pravo koje je starije od pozitivnopravne zaštite koju pružaju države potpisnice; (b) da je urođeno svim ljudskim bićima; i (v) da nije apsolutno pravo i da je samo povrijeđeno ukoliko država arbitrarno oduzima život nekoj individui" (Wicks, 2010: 42).

Može se učiniti da je HRC-ov Opšti komentar broj 28 o jednakosti prava između muškaraca i žena, koji traži da države stranke, kada raportiraju o pravu na život, 'daju informaciju o bilo kojoj mjeri koja je preduzeta od strane države u cilju pomoći ženama da spriječe neželjene trudnoće i da osiguraju da se one ne moraju podvrgnuti tajnim abortusima opasnim po život' (Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, HRI/GEN/1/Rev. 7 (2004), (Compilation of General Comments), at 179 para 10.), jeste protivan iznijetoj tvrdnji. Kada razmatramo ovu mogućnost, dvije činjenice treba uzeti u obzir. Prvo, Opšti komentar se ne odnosi na obim člana 6 ICCPR. Drugo, Komentar sugerše prevenciju (ne abortus) kao mjeru za zaštitu života žena.

Takođe, postoje drugi UN-ovi instrumenati koji sadrže termin *urođeno* kada ustanovljavaju pravo na život, kao što je Konvencija o pravima djeteta i Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom.

4. Konvencija o pravima djeteta

Konvencija o pravima djeteta (Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija, Rezolucija 44/25, čl. 6, st. 1) glasi „Države članice prepoznaju da svako dijete ima urođeno pravo na život.“ Opšte je mišljenje da ovaj član daje iste garancije kao i član 6 (1) ICCPR. Razmatranja o početku zaštite prava na život je izbjegnuto kako bi Konvencija bila prihvatljiva za države sa različitim nacionalnim zakonodavstvima po ovom pitanju (Blanchfield, 2011: 13-14). Član 1 ove Konvencije definiše da „za potrebe ove Konvencije dijete znači svako ljudsko biće ispod 18 godina, osim ako pod zakonom primjenjivim na dijete punoljetstvo biva stečeno ranije“, čime se uvodi gornja granica pojma djetinjstva do koje se primjenjuju odredbe ove Konvencije. Međutim, početak njihove primjene nije definisan, samo je indiciran u Preambuli koja sadrži frazu *kako prije takao i nakon rođenja*. Najvažnije poboljšanje u zaštiti prava na život djece, koje je donijela ova Konvencija, je nova pozitivna obaveza za države uvedena u drugoj rečenici člana 6 koja glasi „Države stranke će osigurati u maksimalnoj mogućoj mjeri preživljavanje i razvoj djeteta“, što prema Preambuli pokriva do određenog obima prenatalni i postnatalni period djetinstva (do 18. godina).

5. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom u svom članu 10 propisuje da „Države potpisnice ponovo potvrđuju da sva ljudska bića imaju urođeno pravo na život, te će poduzimati sve potrebne mjere kako bi obezbijedile djelotvorno uživanje tog prava osobama s invaliditetom, ravnopravno s drugim osobama.“ Ovde nije načinjena nikakva distinkcija u zaštiti prava na život po osnovu invaliditeta. Ovaj član štiti pravo na život osobi sa invaliditetom u istom obimu kao i svima drugima i njegova svrha je da odstrani bilo koju moguću restrikciju ovog prava, bilo u pogledu njegovog sadržaja, bilo u pogledu njegovog obima, a koja bi

mogla nastati zbog invaliditeta. Ovo može biti razlog zašto su predlagači Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom koristili frazu „urođeno pravo na život“. Značenje pojma *urođeno* već je objašnjeno i jednako važi i ovde. Dakle, smatram da odredba usvojena u ovom članu snažno negira široko rasprostranjenu pravnu praksu koja uklanja vremenska ograničenja za pristup abortusu na osnovu fetalne malformacije. Čak, štaviše, sporno je da li nedostaci mogu biti osnov za abortus uopšte. Razmatranje predmetnog pitanja takođe se može provesti u svjetlu zabrane diskriminacije i zabrane protiv selektivnih abortusa po osnovu pola.

Zaključak

Univerzalni izvori za zaštitu ljudskih prava zauzimaju tolerantan odnos prema tada aktuelnim razlikama u određivanju pravnog statusa nerođenog djeteta širom svijeta. Početak zaštite prava na život nije određen univerzalnim izvorima, niti je isključen u prenatalnom periodu. Dileme kao što su: da li je nerođeno dijete-dijete, da li je živo od momenta začeća i kada se zaćeće dogodilo, ostavile su nerođeno dijete bez eksplicitne zaštite koja bi se vezivala za neki stadijum. Tokom formulisanja i usvajanja nacrtu univerzalnih akata pregovaračke delegacije nisu pravile distinkciju između života kao biološke činjenice i prava na život kao a socio-pravne konstrukcije. Može se zaključiti da je pitanje kada bi zaštita prava na život trebala početi ipak ostavljeno otvorenim, dok nauka ne dosegne odgovor na pitanje kada je ljudsko biće kao biološka individua počela da postoji. Pošto je pravo na život *urođeno*, ono treba da bude dato samo po osnovu egzistencije ljudskim bićima, bez obzira na njihov društveni ili pravni status.

Danas naučni napredak u oblasti embriologije i biomedicine donio je jasno razumijevanje ljudskog razvoja od fertilizacije do rođenja. Prenatalni razvoj je podijeljen u dva stadijuma. Prvi počinje začećem i traje do devete gestacijske nedjelje (stadijum embriona) i drugi od devete gestacijske nedjelje do rođenja (stadijum fetusa). U stadijumu embriona (od četvrte gestacijske nedjelje) sistemi organa počinju se razvijati. Poznato je da u devetoj gestacijskoj nedjelji nerođeno dijete posjeduje funkcionalne vitalne organe, kao što su mozak, srce, pluća, jetra, crijeva. Ljudski život je kontinuiran proces, bez obzira koliko ima stadijuma razvoja. Od samog začeća on počinje da se razvija, što dokazuje da je već živ. Od singamije definisan je sa jedinstvenom genetskom strukturom.

Trenutno postoje dvije suprotstavljene tendencije u odnosu na regulisanje početka zaštite prava na život. Na univerzalnom nivou ulažu se napor da se uvede neograničen abortus kao ljudsko pravo koje je dio reproduktivnih prava ili čak humanitarnog prava. Suprotno ovome, postoji rastuća svijest zasnovana na naučnom napretku u oblasti biomedicine, pratećih normativnih aktivnosti i regionalne sudske prakse, koja se pretežno tiče zaštite digniteta, da ljudski život

kao nosilac digniteta koji nastaje prilikom singamije treba da bude adekvatno zaštićen.

Korišćena literatura

Alfredsson, G.; Asbjørn, E. (2005). *The Universal Declaration of Human Rights: a common standard of achievement*. The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers.

Annual Report of the United Nations High Commissioner and the Secretary General 2012 Preuzeto 01.02.2018. godine sa sajta http://www2.ohchr.org/english/issues/women/docs/A.HRC.21.22_en.pdf.

Avramov, S. (2011). *Međunarodno javno pravo*. Beograd: Akademija za diplomatiju i bezbednost.

Blanchfield, L. (2011). *The United Nations Convention on the Rights of the Child: Background and Policy Issues*. Congressional Research Service.

Bossuyt, M. (1987). *Guide to the 'Travaux Préparatoires' of the International Covenant on Civil and Political Rights*. Dordrecht: Martinus Nijhoff.

Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies. (2004). HRI/GEN/1/Rev.

Detrick, S. (1995). *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Netherlands: Kluwer Law International.

Draft Outline of International Bill Of Rights. Preuzeto 01.02.2018. godine sa sajta http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/AC.1/3.

Eser, A. (1986). Reform of German Abortion law First Experiences. *The American Journal of Comparative Law*. 34:2.

General Comment No. 06: The right da life (art. 6), 30.04.1982, Preuzeto 01.02.2018. godine sa sajta <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/84ab9690ccd81fc7c12563ed0046fae3>.

Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija. Preuzeto 01.02.2018. godine sa sajta <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>.

Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija. Rezolucija 1386 (XIV). Preuzeto 01.02.2018. godine sa sajta <http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.asp>.

Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija. Rezolucija 260 (III). Preuzeto 01.02.2018. godine sa sajta <http://www.hrweb.org/legal/genocide.html>.

Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija. Rezolucija 44/25 od 20.11.1989. Preuzeto 01.02.2018. godine sa sajta <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>.

Jacobs, F; White, R. (2006). *The European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press.

Kurjak, A. Zmijanac, J. (1990). *Etika prenatalne dijagnostike i terapije*. Zagreb.

Manfred, N. (2005). *UN Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary*. Kehl am Rhein: Engel.

Palević, M; Dakić, D. (2013). Perspektive zaštite prenatalnog života na Evropskom kontinentu. *Pravni Život*.

Petersen, P. (1986). *Schwangerschaftsabbruch – unser Bewusstsein vom Tod im Leben*. Stuttgart:Urachhaus.

Ramcharan G. B. (1985). *The Right da life in international law*. Hague Academy of International Law: Center for Studies and Research.

Report of the Third Session of the Commission on Human Rights, Lake Success, 24 May to 18 June 1948. Preuzeto 01.02.2018. godine sa sajta http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/800.

RuSHA-Trial, Trials of War Criminals Before the Nuremberg Military Tribunals Under Control Council Law, Volume 5. Preuzeto 01.02.2018. godine sa sajta http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-V.pdf.

Tuomala C. J. (2011). Nuremberg and The Crime Of Abortion. *Liberty University: Faculty Publications and Presentations*.

Weber, D. (1988). *Arzthaftpflicht für Nachkommenschaft Schaden*. Berlin.

Wicks, E.(2010). *The right to Life and Conflicting Rights of the Others*. Oxford: Oxford University Press.

Wicks,E. (2012). The Meaning of 'Life': Life in International Human Rights Treaties. *Human Rights Law Review*, 12:2.

STARTING THE PROTECTION OF LIFE'S RIGHTS, UNDER UNIVERSAL SOURCES OF INTERNATIONAL LAW

PhD Dragan DAKIĆ*

Abstract: To examine whether the universal human rights texts are covering the prenatal human life is not an easy task. There are considerations that in the most human rights treaties, the question was considered too controversial and incendiary to be settled at the drafting stage and it was thus left open for interpretation by the bodies implementing the treaties. The reason for writing about titled issue is arising from contemporary state of affairs in the field of biomedicine which provided wide spectrum of ways to infringer and to manipulate with human life. Simultaneously, scientific achievements provided answers to some of the key issues which were not available in the age when International Human Rights treaties were drafted and adopted. Intention of this research is not to advocate in favor of biologically-determined interpretation of the Universal Human Rights treaties and their safeguards. Rather, it emphasizes importance of biological component of human being for the purpose of right to life protection.

In this analysis I have referred to the Universal Declaration of Human Right, which was adopted by the UN General Assembly on 10 December 1948; the Declaration of the Rights of the Child, which was adopted by the UN General Assembly Resolution 1386 (XIV), of 10 December 1959; the International Covenant on the Civil and Political Rights, which was adopted by the UN General Assembly, on 16 December 1966; the Convention on the Rights of the Child, which was adopted by the UN General Assembly, on 20 November 1989; the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, which was adopted by the UN General Assembly, on 13 December 2006.

Methodologically, the research was carried out by analyzing the negotiations that preceded the formulation of the conventions. Therefore, the historical method and analysis of the drafting process drawn up by international conventions are of the key importance in this paper.

The main results of this research could be summarized as follows: The universal sources of the human rights law are taking a tolerant position in regard to the present differences of the legal status of the unborns world wide. The beginning of the right to life protection was not decided in the universal sources, but neither was it precluded. Dilemmas such as whether the unborn child is alive from the moment of conception and when the conception occurred left the unborn without an explicit protection from any of those moments in time. During the drafting negotiations delegations did not make any distinction between life as a biological fact and the right to life as a socio-legal fact. It could be concluded that the question when the right to life protection should begin was left opened

* Faculty of Law in Lukavica, PIM University in Banja Luka, e-mail: dragan.dakic@pravnikultet.edu.ba

till science reaches the answer on when a human being as a biological individual starts to exist. Since the right to life was *inherent*, it needs to be provided just on the grounds of human beings existence regardless of its social or legal status.

The research in this paper is limited to the normative theoretical analysis of the provisions contained in relevant articles of universal Human Rights texts. The investigation does not include the case law of the bodies competent to interpret international treaties of universal character.

As guidelance for future research, it could be started from the fact that nowadays, scientific progress in the field of biomedicine has brought about a clear understanding of the human development from the fertilisation till birth. From the *syngamy* it is marked with unique genetic structure. Currently there are two confronted tendencies in regard to the beginning of the right to life protection. There are pushes at the universal scale to introduce unlimited abortion as a human right inherent in the reproductive rights, or even in the humanitarian law. Contrary to this, there is growing awareness founded on the scientific progress in the field of biomedicine, normative regulation and the regional case-law on human *dignity*, that human life as dignity-bearing entity starts at conception and needs to be properly protected ever since. Relevant case law from diferent instances provides arguments for both camps of the dissusion. As the most challenging for comprehansive analisis I find the case law of the European Court of Human Rights as well as the case law within Interamerican system of Human Rights protection.

Keywords: right to life, beginning of protection, universal international law,...